

Р. В. Амцба-Марганиа, И. И. Осиа

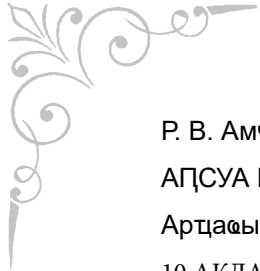
АҔСУА БЫЗШӘЕИ АЛИТЕРАТУРЕИ

Арцааы ишәкәы

10 акласс

Қырттәыла ацареи ацарадырреи рминистрра агриф ала,
2022 шықәса

Атыжыырта "Интеллект"
Қарт 2022

Р. В. Амчба-Маргания, И. И. Осиа
АԢСУА БЫЗШӨЕИ АЛИТЕРАТУРЕИ
Арцаფы ишәкәы
10 АКЛАСС
Атыжырта "Интеллект"
Қарт 2022
I Атыжыра

Аредактор: Миназ Лазба
Адизаинер: Илия Хелаиа

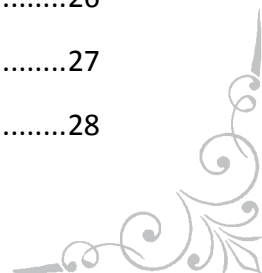
ბამომცემლობა ინტელექტი
თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი 5
225-05-22, 599 55-66-54
info@intelekti.ge www.intelekti.ge

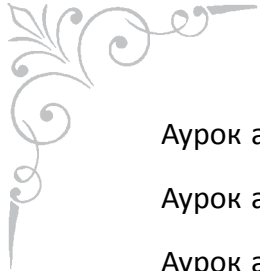
ISBN 978-9941-31-475-9

© Атыжырта "Интеллект", 2022
© Р. В. Амчба-Маргания, И. И. Осиа, 2022

АХҚӘА:

АЛАГАЛАЖӘА	5
Ағысуа бызшәеи алитературеи рырәиара априоритеттә хықәкқәа роуп.....	5
Ағысуа бызшәеи алитературеи рцара ашьәтәтә аҳасабқәа, ауснагзатәқәа.....	5
Ашықәс антәамтәзтәи алтцшәәқәа	6
Ахырхарта: Ажәәхәа	7
Ахырхарта: Ағыхъара.....	8
Алтцшәа ҳамоуп, ацафы.....	9
Ахырхарта: Аәра	10
Алтцшәа ҳамоуп, ацафы.....	11
АПРОГРАММА АЦАКЫ.....	13
Атеқст атипқәа	14
Ажәлар рәағыцтә рәиамтәқәа (афольклор). Ахыызқа	15
Ағысуа шәкәыәра атоурых.	16
Аурок амағәар. Дырмит Гәлиа иғысҗазаареи ирәиаратә мәеи	17
Аурок амағәар-ә Самсон Чанба ибиографиеи ирәиаратә үсуреи	18
Аурок амағәар. Иуа Коҗогиа иғысҗазаареи ирәиаратә мәеи рыхцәажәара.....	20
Аурок амағәар. Миха Лакырба иғысҗазаареи ирәиаратә мәеи.....	22
Ажәеинраала «Абахтағ» (1919 ш.) алирикатә хыҗсахъа	23
Аурок амағәар. Заз Дарсалиа иғысҗазаареи ирәиаратә мәеи.	24
Аурок амағәар	25
Аурок амағәар. Иван Папасқәыр иғысҗазаареи ирәиаратә мәеи.....	26
Аурок амағәар: Мушьни Аҳашба иғысҗазаареи ирәиаратә мәеи.....	27
Мушьни Аҳашба иажәеинраала «Угыл, ишоит сашъа» ағыхъара	28

Аурок ахықакы. Леуарса Кэытцниа игъстазаара	30
Аурок амаҗээр. Леонти Лабахэуа игъстазаара	32
Аурок амаҗээр.Қыазым Агэмаа игъстазаареи ирҗиаратэ мөеи.....	34
Аурок амаҗээр.Баграт Шьанқэба ибиография, ирҗиара, игъстазаара.....	35
Аурок амаҗээр.Цьума Ахэба ибиография, ирҗиара, игъстазаара	37
Аурок амаҗээр.Мушьни Лашэриа ибиография, ирҗиара, игъстазаара.....	38
Аурок амаҗээр. Аиҗагақэа	39
Гьаргь Чачба –Шервашизе игъстазаареи, ирҗиамҗақэа.	
Иажэеинраала «Уарада»	39

АЛАГАЛАЖӘА

Амилаҗтә аҗаратә план аҗы агәҗанытә ахәҗа аҗсуа бызшәа ааннакылоит.

Аҗсуа бызшәеи алитератуҗеи рыстандарт агәыц абызшәа аанарҗшуеит, абызшәа ауаҗытәыҗса ихатәаарҗшреи, ихәыцрақәа раарҗшреи рзы ихархәагоуп. Абызшәа ишьақәҗаргылароуп алшақәеи ашьыцларақәеи иаку рсистема сахьа аҗаны. Абызшәа ауаҗытәыҗса ахатәи, игьстәзааратәи, исоциалтәи, ма изанаатәи ауадаҗрақәа рыҗагылареи ртыҗқәҗареи апроцесс иацхраароуп. Иазгәатәтәуп, җақатәи аҗазараҗ иаиуз алшақәа, иҗыцу ашьыцлақәа рырҗиаразы шыаҗас иаарҗшызар ишықало. Иара убас, ауаҗытәыҗса ицхраар қалойт акомплектә ақтивреи, аинтерақтивтә коммуниқатиатә инициативеи, ихыгышым акритикатә анализи, аҗыцрақәа раарҗшра аҗаххареи изцәыртҗраҗ.

Аҗсуа бызшәеи алитератуҗеи рырҗара ахықәкы

Ауаҗытәыҗса изеигьш культуҗеи, икоммуниқатиатәи изанаатәи алшақәеи ишьыцлақәеи аҗиара роуеит ихатәы бызшәеи алитератуҗеи ирышьаҗакны. Урҗ рыбзоурала иаҗҗахоит ауаҗы ихыгышым аҗиара апроцессқәа зегыы.

Аҗсуа бызшәеи алитератуҗеи рырҗиара априоритеттә хықәкқәа роуп:

- аҗар ашьаҗатә аҗәажәаратә алшақәа рыҗиара (аҗра, аҗхьара, азызыҗра, аҗәажәара);
- аҗыратәи, җырхәалатәи, аҗәажәаратәи акультуҗа аҗиара);
- ахатә гәаанагара алогикатә аарҗшреи, хықәкыла еигьшым аҗыратә текстқәа раҗҗареи рзы алшара аҗиара);
- ихыгышым, ақазаратәи арефлекстәи ахәыцра алшара;
- аҗхьара абзиабара арҗара, ажәа ақазареи акультуҗеи рфақт еигьш, алитератуҗа азхәыцра алшара арҗара;
- аҗсахрақәеи аҗиареи еигьырқьам апроцесс еигьш амилаҗтәи азеигьшуаатәыҗсатәи акультуҗа азхәыцра алшара

Аҗсуа бызшәеи алитератуҗеи рйара ашьаҗатә ақасабқәа, ауснагзатақәа

Аҗаратә хықәкқәа ирышьашәаланы, ашкол аҗы аҗсуа бызшәеи алитератуҗеи рырҗарала иконкрету ақасабқәа нагзахароуп. Ари еигьш ақасабқәа роуп:

- алексиқатә җәахы аҗҗареи, азырҗареи
- иаарқьаҗны, ибзианы, ахшыҗ рыҗаны агәаанагарақәа раарҗшра
- аҗәажәаратә етика аормақәа рыхьчара

Ашықәс антқамтазтәи алтшәәқәа

Ахырхарта:		
Ажәәхәа	Апхьара	Аәра
<p>Апсуа х 1. Ацафы акласстәи ашколтәи адискуссиақәа дрылахәуп.</p>	<p>Апсуа х 6. Ацафы, еиуеипшым атеқстқәа дрыпхьоит, урт рызкреи реифкаашьеи анализ рзиуеит.</p>	<p>Апсуа х 11. Ацафы, еиуеипшым ахықәкқәа рыла, еиуеипшым азызырәцәа рзы апцамта иәуеит.</p>
<p>Апсуа х 2. Аимак аан ацафы иашьашәалоу атеқст иазааигәаны, ажәәхәа аетикатә нормақәа ихьчоит.</p>	<p>Апсуа х 7. Ацафы, атеқст афы афақттәи, аконцептуалтәи, имазоу адыррақәа еиәаирпшүеит.</p>	<p>Апсуа х 12. Ацафы, иаагоу ахықәкы ма модель инақәырпшны, асахьаркыратә теқст иапцитоит.</p>
<p>Апсуа х 3. Азызырәцәа рфыпхьа адырратә ақәгылараан, фырхәалатәи акоммуникация аеффеқтқәа рыргәғәара ахархәагақәа ихы иаирхәоит.</p>	<p>Апсуа х 8. Ацафы, жанрла еипшым арфеиамтақәеи, апублицистикатә жәабжьқәеи дрыпхьоит, иахатә гәаанагара ааирпшүеит.</p>	<p>Апсуа х 13. Ацафы, хытхыртак ма абака-хпака хытхыртакәа ирышьатакны атаратә реферат иәуеит.</p>
<p>Апсуа х 4. Ацафы, иқәлацәа фырхәалатәи рықәгыларақәа ахәшьарақәа рицоит.</p>	<p>Апсуа х 9. Ацафы, жанрла еипшым асахьаркыратә пцамтақәа дрыпхьоит.</p>	<p>Апсуа х 14. Ацафы икоу атасқәа рыла атеқст аконспект иәуеит.</p>
<p>Апсуа х 5. Ацафы, иашьашәалоу фырхәалатәи астратегиақәа ихы иаирхәоит, еиликаәуеит.</p>	<p>Апсуа х 10. Ацафы, апхьара ахықәкы иашьашәалоу астратегиа ахархәара анаҭаху идыруеит.</p>	<p>Апсуа х 15. Ацафы дзыпхьаз ашәкәы ма асахьаркыратә пцамтазы аххәаа иәуеит.</p> <p>Апсуа х 16. Ацафы, афымта иаҭа ибзианы иақәыршәаразы, аәра астратегиақәа ихы иаирхәоит.</p>

Ашықәс антқамтазтәи алтшәәқәеи аиндикаторқәеи

Ахырхарта: Ажэахэа

Апсуа 1. Ацафы аласстэи ашколтэи адискуссиақэа дрылахэуп.

Алтшэа хамоуп, ацафы:

- адискуссиаан, агэып, ирзеипшү ма ихатэ позиция ааргышра;
- ихатэ гэаанагара иалкааны ааргышра;
- аргументқэа рыла ахцэажэареи, ейкаратэу ахшыөлкаа ақатарей;
- ихатэ гэаанагара арғэғэаразы, еиуеипшым ахытхыртақэа рфынтэ афақтқэеи ацитатақэеи рхархэара;
- ацэажэараан иконкрету атема ахцэажэареи, егырт азеипш зцаарақэа рыхцэажэаразы мапкреи;
- адискуссиафы адоминантэ тып аанкылар атынымкэа, ихатэ гэаанагара ахычара;
- иашыашэалоу ацаси аетикети рыхычарала, амини-дискуссиа анапхгара азура илшозар.

Апсуа 2. Аимак аан ацафы иашыашэалоу атеқст иазааигэаны, ажэахэа аетикатэ нормақэа ихычоит.

Алтшэа хамоуп, ацафы:

- „азытқыра“ атақтика ахархэареи атезисқэа рықэыргыларей;
- доппонентзар, „аиеи, аха...“, „ахэтақэа рыла ашарей“ „аихшыаларей“ амодельқэа рхархэара;
- абжыи, амимикеи, ажестикулиациеи рхылагышра;
- аоппонентцэа икорреқтны рызныкэареи, даеа гэаанагарак азызырфрей аконструктивтэ атак ақатарей илшозар.

Апсуа 3. Азызырфцэа рғапхыа адырратэ ақэгылараан, фырхэалатэи акоммуникация аеффеқтқэа рыргэғэара ахархэагақэа ихы иаирхэоит.

Алтшэа хамоуп, ацафы:

- азызырфцэа ркны аимадара айқаара;
- азызырфцэа рзы адыррақэа реилкаара армариара (аинформация ахэтақэа ичыданы ралкаара; ағырпштэқэа раагара; темак афынтэ даеа темакахь аиасра алкаара);
- азызырфцэа рыхшыфзышьтра аиура;
- ихадоу ахақэки алкаара;
- адырра ацакы иазкны ахатэ позиция ааргышра илшозар.

Апсуа 4. Ацафы, иқәлацәа ғырхәалатәи рықәгыларақәа ахәшьара риҕоит.

Алтшәа ҕамоуп, ацафы:

- ажәахә алагалажәа аеффеқтра ахцәажәара;
- ажәахә ашьәтәтәи ахәта ибзианы иахьынзааргышыз ахцәажәара;
- ажәахә атыхәтәнтәи ахәта аеффеқтра ахцәажәара илшозар.

Апсуа 5. Ацафы, иашьашәалоу ғырхәалатәи астратегиақәа ихы иаирхәоит, еиликаауеит.

Алтшәа ҕамоуп, ацафы:

- азызырәцәа рзы анырра змоу ивербалу ахархәагақәа реилкаара;
- азызырәы иқәҕытрақәа реилкаареи, иаҕакны астратегиақәа рхархәареи;
- азызырәцәа рҕагыҕа дықәгылаанза, атеқсти авизуалтә материали рырмазеиреи, арепетициа ахысреи;
- иқәгылараан ақәҕиара изаазгаз ма изаазымгаз афақторқәа анализ рзура, ацафы иҕны ақәгылара аплан ахысра илшозар.

Ахырхарта: Апхьара

Апсуа х 6. Ацафы, еиуеигышым атеқстқәа дрыгыхьоит, урт рызкреи реиҕаашьеи анализ рзиуеит.

Алтшәа ҕамоуп, ацафы:

- атеқст акомпозициа ахцәажәара; атеқст зеигышроу: арҕиамта, ахәоу, апрозаикатә цәахәа ма афрагмент - азгәатарә;
- атеқст автор ихәҕы, (актәи ма ахгытәи) азгәатареи, атеқст ахәтачыдарақәа рыхцәажәареи;
- атеқст аҕы автор иажәақәа ма ахтысқәа рызныҕәашьа иаххьгыхьашәо ахәтақәа ралкаара;
- егырт ражәахәа шааргышу алкаареи, ари аформа аеффеқтра ахцәажәареи;
- ажәахәа атип аилкаара;
- атеқст аҕы иаагоу аидхәалагақәа ахәшьара рытара;
- афункциатә стиль алкаара;
- атеқст аҕы автор ихы иаирхәаз асахьаркыратә-сахьарбаратә хархәагақәа рыхцәажәара илшозар.

Апсуа 7. Ацафы, атеқст аҕы афақттәи, аконцептуалтәи, имазоу адыррақәа еиҕаиргышуеит.

Алтшәа җамоуп, аҗафы:

- атеқст аҗынтә афақттә дыррақәа (ахтысқәа ахымғағысуа атығыи, аамҗеи, алахәылацәеи ирызкны) рылғаара;
- асахьаркыратә ма исахьаркырам атеқстқәа рҗынтә аконцептуалтә дыррақәа ралғааразы, еигьшым астратегиақәа (асахьаркыратә текст аҗы автор иплан гәеиҗоит: алирикатә пассажқәеи, ахтысқәеи, афырхацәеи ахәшьара рытара уб. егы.) рхархәара;
- атеқст аҗы имазоу адыррақәа реилкаара илшозар.

Агысуа 8. Аҗафы, жанрла еигьшым арҗеиамтақәеи, апублицистикатә жәабжықәеи дрыгыһоит, иахатә гәаанагара ааиргышуеит.**Алтшәа җамоуп, аҗафы:**

- арҗеиамта иабзоураны изцәыртцыз ацәаныррақәа, ахәыцрақәа рыхцәажәара;
- арҗеиамта автор ма афырхатца игәаанагарақәа рыдгылара ма рҗагылара (ихатә гәаанагара интқааны ааргышразы, атеқст аҗынтә ацитатақәа ааигоит);
- арҗеиамтаҗ иааргышу ахтысқәеи игьстазааратә гышәеи излеигьшу ма излеигьшым ахцәажәара илшозар.

Агысуа 9. Аҗафы, жанрла еигьшым асахьаркыратә гьцамтақәа дрыгыһоит.**Алтшәа җамоуп, аҗафы:**

- арҗеиамта агәҗанытә аидеиа/апроблематика ааргышра;
- аимактә җагылазаашьа дазхәыцны, афырхацәа гәыгь-гәыгыла ршара;
- арҗеиамта акомпозициатә хаҗачыдарақәеи; хадара злоу аепизодқәа реизыҗазаашьақәеи; арҗеиамта астрақтуратә элементқәа (аеқспозиция, апролог, аепилог) рҗакы рыхцәажәара;
- ажәабжытә гьцамтақәа рҗы асиужет аҗиара ашьапҗаргысақәа (аиқәхәала аартра, ахтысқәа рҗиара, акульминация, аиқәхәала аркра) ралхра;
- арҗеиамтаҗ афырхатца иааргышра аметодқәа (апатрет, аепеизаж, аинтериер, афырхатца иажәахәа) рыхцәажәара;
- автор иажәахәа ахаҗачыдарақәа: асахьаркыратә-сахьарбагатә методқәеи, арҗеиамтае урт рызкреи рыхцәажәара;
- арҗеиамтаҗ иааргышу ахтыс/аимак/апроблема аинтерпретация иахылцуа, автори, ажәабжықәеи, афырхатцеи рпозиция ма рдунеихәагышышьа аилкаара;
- алирикатә гьцамтаҗ, аҗоурыхтә контексти хәамтазтәи ахтысқәеи реидхәалара илшозар.

Апсуа 10. Ацафы, апхъара ахықэки иашъашэалоу астратегиа ахархэара ианатаху идыруеит.

Алтшэа хамоуп, ацафы:

- апхъара еиуеипшым аметодқэа рхархэара: адырратэ апхъара, атцааратэ апхъара, ихадоу адыррақэа реилкааразы апхъара;
- амаркирра еиуеипшым аметодқэа рхархэара;
- идырым ажэақэа рцакы аилкааразы, еиуеипшым ахархэагақэа рхархэара;
- алексикатэ тэахы артбааразы, ажэарқэа реикэыршэара;
- аконцептуалтэ ма афақттэ аганахъала хадара злоу ацитатақэа атеқст афынтэ ралцаареи, азгэатаракэа рзыќатареи илшозар.

Ахырхарта: Афра

Апсуа 11. Ацафы, еиуеипшым ахықэкқэа рыла, еиуеипшым азызырцэа рзы апцамта ифэеит.

Алтшэа хамоуп, ацафы:

- афра далагаанза, ахықэки азызырцэеи зеипшроу аилкаара;
- ахықэки азызырцэеи, урт ирышъашэалоу ахытхыртақэа ралхреи рхархэареи;
- аусуратэ вариант анагзара аамышьтахъ, афымта арфеиареи аус адулареи илшозар.

Апсуа 12. Ацафы, иаагоу ахықэки ма модель инрықэырпшны асахъаркыратэ текст иапцитоит.

Алтшэа хамоуп, ацафы:

- иаагоу аморалтэ сентенциазы аиллиустрация аќатаразы, ажэамаана афра;
- иаагоу алагамтала, жанр ачыдарақэа ахшыф рзышьтны, апцамта (ажэабжь, ановелла, алакэ, ажэамаана, ажэеинраала, апиеса) анагзара;
- арфеиамта антэамта ахатэ версия/аверсияқэа рфеиара;
- иаагоу ахъзи, атемеи, аидеи ма афабулеи ирышьаќакны асахъаркыратэ текст апцара;
- еицырдыруа арфеиамтазы апародиа афра;
- пыхъатэи аепохақэа раан иапцыз еицырдыруа афабула, хепохашќа аиагареи, ифыцу асоциалтэи афурыхтэи аконтекст иашъашэаланы асиужет апцареи;
- иаагоу арифматэ жэақэа рхархэарала, апоетикатэ пцамта афра илшозар.

Агъсуа 13. Ацафы, хытхыртак ма ѡбаќа-хпќаќа хытхыртакѡа рыла ацаратѡ реферат иѡуеит.

Алтшѡа ѡамоуп, ацафы:

- атема алхра;
- ахытхыртакѡа рыпшареи аус рыдулареи;
- ареферат аплан аиќѡыршѡара;
- иашьашѡалоу астандарт ахьчарала, ареферат аѡра;
- статиак инаќѡырпшны ареферат аѡраан, иаагоу асхема: алагалажѡа (астатиа ахьз, иахькыпшхьыз, ианбакыпшхьыз, автор изку адырраќѡа, астатиа атема, автор иалихьыз ацдаара, аргументация аметод) ахьчара; астатиаѡы иаарпшшу ихадоу азцаараќѡеи, апроблемаќѡеи, алкааќѡеи реиќѡыпшхьазара; урт рќынтѡ зегь реиќѡа ихадоу анализ рзура; ахѡшьара рытара илшозар.

Агъсуа 14. Ацафы иќоу ацасќѡа ирышьѡтакны атеќст аконспект иѡуеит.

Алтшѡа ѡамоуп, ацафы:

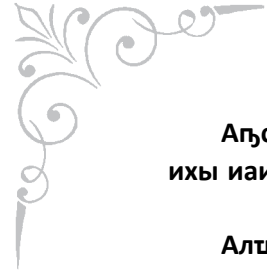
- аконспект ала иѡу атеќст адырраќѡа (автор, ахьз, атыжьра ашыќѡс) рыѡра;
- аконспект ѡаитцаанза, ацакы иаќа ибзианы аилкааразы, атеќст аиќѡпшхьара;
- аконспект ашьѡта - аплан аѡра;
- аконспект аќатцараан, адаќѡѡѡ аццѡѡа рзы атыпшќѡа рааныжьра;
- атеќст апериѡраз (иажѡѡѡа рыла аѡра) аќатцара илшозар.

Агъсуа 15. Ацафы дзыпшхьаз ашѡќѡы ма асахьаркыратѡ пшцѡамтѡзы ахќѡаа иѡуеит.

Алтшѡа ѡамоуп, ацафы:

- дзыпшхьаз атеќст иабзоураны изцѡырцыз ацѡанырраќѡа рыхцѡажѡара;
- арѡиамтаѡ иибаз апроблема аарпшшреи; автор игѡаанагара аѡагылара ма адгылара;
- афырхацѡа дышрызныќѡо аарпшшра;
- зегь реиќѡа игѡапшхьаз атыпш ахцѡажѡара;
- игѡаанагара арѓѡѡѡаразы, атеќст аќынтѡ ацыпшцѡѡахаќѡа раагара илшозар.

Агъсуа 16. Ацаџы, аџымта иаџа ибзианы иаџаыршэаразы, аџра астратегиаџаа ихы иаирхэоит.

Алтшэа џамоуп, ацаџы:

- аидеиаџаа рырџиара (аидеиаџаа рырџиаразы еиуеигъшым атехника: ахытџырџаџаа рыгъхъареи ажурналисттэ зџаараџеи уб. иџ.) ахархэара;
- заанатц аматериалџаа реизгара (арџиамџаџынтэ аџитатаџаа, аџџааџџаа ргэаанагараџаа, аџоурыхтэ фаџтџаа...);
- ахытџырџаџаа ралхреи ахэшъара рыџареи. Рхархэараан ахытџырџаџаа рызгэаџара аџасџаа (аџитатаџаа раагара, аперифраз, арезиуме аџаџара) рхархэара;
- акласс аџы (аџаџџаа ма иџааџаа рџагъхъа) ибџыы рдуны аџымта агъхъара, урт ргэаџараџаа ахшыџ рзышьџара;
- аџыхэтэантэи авариант араџаџирра аан, аџымта аиџагъхъареи, ахшыџџак агэаџареи, иреигъу авариантла агъсахреи;
- аџитатаџаа раагара аџас ахъчара (аџитатаџаа аџэиџаа рџаџара, автори адаџъеи рызгэаџара) илшозар.

АПРОГРАММА АЦАКЫ

Алтшәа аиура калоит иаагоу ацакы иашьацакны:

1. Атеқст афункциатә анализ; атеқст астиликка

Атеқст зыхьзу: абызшәеи атеқсти реизышәара. Абызшәеи ажәахәеи. Атеқсти ажәахәеи. Ахәоукәа цаакылатәи реидхәалара атипқәа: еибакү еидхәалареи, аицтәаратә еидхәалареи. Ажәахәаҕ ахәоукәа реидхәалара аметодқәа: алексикатә аицахәарақәа, ахьызынхәарақәа, асинонимтә леқсика.

Атеқст акрақәа. Ахәоу, еилоу асинтаксистә ак. Апрозатә строфа акомпозиция (алагара, абжьаратәи ахәта, антцәамта). Афрагменти үи асахьақәеи. Ахы - атеқст аструктуратә хәта. Абзац - атеқст акомпозициатә ак. Абзац атипқәа.

Аилазаашьала, ажәахәа атипқәа рклассификация: актәи ахаҕы иажәахәа, ажәахәа азкратә стиль ахаҕачыдарақәа. Ақбатәи ахаҕы иажәахәа, ажәахәа азкратә стиль ахаҕачыдарақәа. Ахпјатәи ахаҕы иажәахәа, еиуеипшым астильқәа рҕы ажәахәа ахархәара.

Дачәазы ихәамта ацәыргарала, атеқстқәа ртипқәа рклассификация: ипјиоу ажәахәа, ипјиам ажәахәа, ихаҕытәым-ипјиоу ажәахәа. Урт рфункциақәеи, рстиликкатә хәтачыдарақәеи рхархәара асферақәеи.

Иеиҕәажәо ауаа рхыпхьазара инақәырпшны, атеқстқәа ртипқәа рклассификация: амонолог, аструктуратәи астиликкатәи хәтачыдарақәеи, ахархәара асферақәеи, аполилоги.

Ажәахәа афункциатә типқәа. Ахәыларә, аструктуратәи астиликкатәи хәтачыдарақәа. Аицахәареи, үи астиликкатә функцияқәеи. Ахцәажәара, астиликкатә хәтачыдарақәеи, үи ахықәки. Ажәахәа афункциатә стильқәа реилалара асахьаркыратәи апублицистикатәи ажәабжьқәа рҕы.

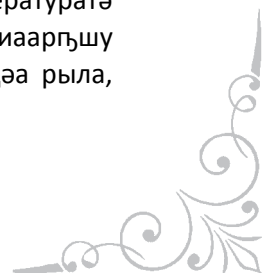
Ахәоукәа реидхәалақәа ртипқәа инрықәырпшны атеқстқәа рклассификация. Атеқстқәа еибаркү аидхәалареи, еицтәарү аидхәалареи, еилоу аидхәалареи рыла реизшара.

Атеқстқәа рфункциатә-стиликкатә типология. Ацәажәаратәи, ацәарадырратәи, аофициалтә-усуратәи, асахьаркыратәи, апублицистикатәи ажәахәа.

Аиндивидуалтә стиль. Цьоукы риндивидуалтә стиль аказшьарбара. Абзаци аиндивидуалтә стили.

2. Асахьаркыратә теқст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпшреи.

Асахьаркыратә пцдамта ҕырхәалатәи аҕыратәи анализ ахьазыруа аҕынтә, ақәыҕәҕәара катоуп адеталтә анализ азы, иалхуп иалкаау аструктура змоу атеқст хәыцқәа. Уи азы иалхьырхалшоит 20-тәи ашәышықәса алагамтазтәи апсуа литературатә пцдамтақәа, урт аицабыратә аклассқәа рҕы иддырцоит. Астандарт аҕы иаарпшү ахасабырбага ирнықәырпшны, атематикатә, ажанртә ма еҕырт апринципқәа рыла, еиуеипшым аамтақәа ирыцанакуа алитература алхра калоит.

3. Атеқст атипқәа

Ацәажәаратә (адискуссия, ҕырхәалатәи ажәахә); атцаадарратә (атцарадырратәи атцаарадырратә-публицистикатә статиақәа, ареферат); апублицистикатә (аессе, агазеттә статиақәа, еиуеигъшым аамтақәа ирыцанакуа апублицистика; абиография) текстқәа; асахьаркыратә гътамтақәа (ажәеинраала, ажәабжь, ановелла, апоема)

Аурок амаҕар:

Агъсуа шәкәыџра аҕоурых аҕнытә. Алеқсика.

Аурок ахықәкы:

- агъсуа литература ашьаҕакра;
- рагъхьазатәи агъсуа алфавит шьаҕас иаиыүз;
- рагъхьазатәи агъсуа алфавит аиҕаараа;
- агъсуаа рҕоурыхтә ҕагылазашья;
- рагъхьазатәи агъсуа алфавит ашьақәыргыларә инаркны иахьанзатәи алфавит аҕны агъсахрақәа;
- агъсуа бызшәа алеқсика;
- асинонимқәа, аомонимқәа, антонимқәа;

Аурок активрақәа:

- арцаџы аҕаџәа атема дирдыроит, идирцоит Агъсуа шәкәыџра аҕоурых аҕнытә;
- арцаџы аиҕаҕәажаратә аметод ала атема иахцәажәоит;
- арцаџы аҕаџәа даҕа риҕоит атекст аграмматикатә аҕәша алеқсика аҕнытә;
- аеаршьцылақәа атемала асинонимқәа, аомонимқәа, антонимқәа;

Активра 1

- арцыџы аҕаџәа аҕарашықәстәи апрограма азыргара мџагъигоит;

Активра 2

- арцаџы аҕаџәа ирыдигалоит изхысхьоу атемақәа ргәаладыршәарц;

Активра 3

- арцаџы аҕаџәа атема ҕыц рыдигалоит, ирзеилиргоит агъсуа шәкәыџра аҕоурых аҕнытә;

Активра 4

- еилдыргаз атема аҕнытә азцаарақәа рзықәиргылоит;

Активра 5

- арцаџыи аҕаџәеи атема алеқсика, асинонимқәа, аомонимқәа, антонимқәа аус адырулоит; аграмматикатә аҕәша аҕнытә аеаршьцылақәа еиқәдыршәоит;

Активра 6

- арцафы ацаџцаа аџныкатџ адца рџтоит; раџхьазатџи аџсуа алфавит ашьаџыргыларџ инаркны иахьанзатџи алфавит аџны иџоу аџсахраџа;
- аџаршьыццылаџа атема алексика асинонимџа, аомонимџа, антонимџа хџба-хџба ажџа аџра.

Аурок амаџар:

Ажџлар рџаџыцтџ рџиамџаџа (афольклор). Ахьызџа.

Аурок ахыџаџы:

- аџаџыцтџ рџиамџаџа амилатџа рыџстџазаараџы;
- аџсуаа рџаџыцтџ хџамџаџа;
- ажџлар рџаџыцтџ рџиамџаџеи асахьаркыратџ литературџи реиџшымыра;
- аџсуаа рџаџыцтџ рџиамџаџа рџы ишьагџыту атемаџа;
- аџсуаа рџаџыцтџ рџиамџаџа рроль аџсуа литератураџы.

Аурок активраџа:

- арцафы ацаџцаа атема аџаџыцтџ рџиамџаџа ргџалаиршџоит;
- ажџлар рџаџыцтџ рџиамџаџа ржанрџа (алакџа, ахџамџа, абаллада...);
- аџсуаа рхџамџа афыхаџа;
- аграмматикатџ аџџа «Ахьызџа» (атеориатџ маџар);
- аџаршьыццылаџа.

Активра 1

- арцафы ацаџцаа атема аџаџыцтџ рџиамџаџа азџаареи – аџаки аметод ала иргџалаиршџоит;

Активра 2

- аџаџыцтџ рџиамџаџа ажанрџа рџыдараџа;

Активра 3

- ажџлар рџаџыцтџ рџиамџаџа рфырхаџа (ашџџы аџны иарбоу афырхаџа рырдырра);

Активра 4

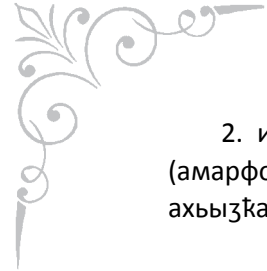
- арцафыи ацаџџеи атема «Ахьызџа» ас адырулоит, ааграмматика аџџа аџнытџ аџаршьыццылаџа нарџоит;

Активра 5

- аџныкатџи адџа:

1. алакџеим ахџамџа раџхьара,

2. ихыжэылаа ф-хэоук шэзыпъхьаз ахэамтақәа ркнытә, иалшәкаа ахьызкәкәа (амарфологиатә кәзшыақәас иамоузеи ахьызкә? синтаксис кәзшыақәас иамоузеи ахьызкә).

Аурок амаҭәар:

- Аҭсуа шәкәыџра аҭоурых.
- Аурок ахықәкы:
- аҭсуа аџыратә литература ашыақыргылары;
- аҭсуа литература аҭоурых апериодқәа;
- аҭсуа литература аҭоурых апериодқәа хаз-хазы рылацәажәара;
- аҭсуа литература аҭоурых апериодқәа аки-аки реипъшымра, дасу рчыдарақәа;
- ахьызкә еилкаам аформа, уи рбагас иамоу (аеаршьццылақәа аграмматикатә акәша акнытә);

Аурок активрақәа:

- арцаџы аҭаџцәа иреилиркаауеит аҭсуа аџыратә литература ашыақыргылары аҭоурых;
- арцаџы аҭаџцәа иреилиркаауеит аҭсуа литература аҭоурых апериодқәа;
- арцаџы аҭаџцәа аҭсуа литература аҭоурых хаз-хазы апериодқәа дырзаатгылоит;
- аҭсуа литература аҭоурых апериодқәа реипъшымреи, рчыдарақәеи;
- аграмматикатә акәша. Ахьзыкә (атема аус адулара анагзара).

Активра 1

- арцаџы аҭаџцәа иреилиркаауеит атема аҭсуа аџыратә литература ашыақыргылары аҭоурых, иреилиркаауеит изахьзузеи алитература аҭоурых аҭы апериод;

Активра 2

- арцаџы аҭаџцәа идирдыруеит зака период ыкәузеи аҭсуа аџыратә литература ашыақыргылары аҭоурых аҭы, анџс атема еилдыргоит;

Активра 3

- арцаџы аҭаџцәа аҭсуа литература аҭоурых хаз-хазы апериодқәа дырзаатгыланы идирдыруоит;

Активра 4

- арцаџы аҭаџцәа ирыдигалоит атема ахцәажәара;

Активра 5

- аграмматикатә акәша. Ахьзыкә (атема аус адулара анагзара).

Активра 6

- ахыызка еилкаам аформа, уи рбагас иамоу (аеаршьщцылақәа аграмматикатә ақәша ақнытә);

Аурок амақтар:

Дырмаит Гәлиа игъсҭазаареи ирфеиаратә мөеи. Ақазшьарба.

Аурок ахықәкы:

- Агъсуа литература ашьақәкы Дырмаит Гәлиа ибиография;
- Дырмаит Гәлиа ирфеиамқәа;
- Дырмаит Гәлиа ирфеиамқәа ахадаратә хытхырқәа;
- Дырмаит Гәлиа ипоемақәа ридеатә қакқәеи ртематикеи;
- ахаташьақәтәи азықазашьақәтәи қазшьарбақәа;

Аурок активрақәа:

- Дырмаит Гәлиа ибиография, иазаатғылоит ареволиуция қалаанза Дырмаит Гәлиа игъсҭазаара, усхықәкыс дызғыз;
- Дырмаит Гәлиа ирфеиамқәа ахадаратә хытхырқәа;
- Дырмаит Гәлиа рағьхызатәи иажәеинраалақәа реизга;
- Дырмаит Гәлиа ипоемақәа ридеатә қакқәеи ртематикеи ирызкны азеигъш хқәа ақатқара;
- Дырмаит Гәлиа рағьхызатәи ипрозатә рфеиамқәа ажәабжь «Атәым жәған атқәа»;
- Дырмаит Гәлиа иажәабжь қәақәа;
- Ароман «Қамақыч» атема хәдеи изықу аамқәеи;
- Ақазшьарба.

Активра 1

- арқәаи атқәақәеи иалақәажәоит Дырмаит Гәлиа ибиография, иазаатғылоит ареволиуция қалаанза Дырмаит Гәлиа игъсҭазаара, усхықәкыс дызғыз;

Активра 2

- Дырмаит Гәлиа ирфеиамқәа ахадаратә хытхырқәа;

Активра 3

- Дырмаит Гәлиа рағьхызатәи иажәеинраалақәа реизга иахьзузеи, иабатқыци, ианбатқыци. Уи аизга иану ажәеинраалақәа ртематика еилазаашьеи рқакқәеи ирызкны азеигъш хқәа ақатқара. Иазгәашәт ари аизга атыжьра агъсуа литературазы қакыс иамоу.

Активра 4

- Дырмит Гәлиа ипоемақәа ридеатә цакқәеи ртематикеи ирызкны азеигъш ххәаа ақатцара;

Активра 5

- Дырмит Гәлиа рағхьазатәи ипрозатә рғеиамта ажәабжь «Атәым жәған атцақа» атцаки аидеи;

Активра 6

- Дырмит Гәлиа иажәабжь кьағқәа ртематикеи реилазаашьеи;

Активра 7

- ароман «Камачыц» атема хадеи изызку аамтәи. Афымта ахадаратә персонажс агъхәс дзыкаитцазеи?

Активра 8

- ароман «Камачыц» асиужет, акомпозиция, астиль, абызшәа. Урт рчыдарақәа;

Активра 9

- ароман «Камачыц» агъсуа литературағы тыгъс иааннакыло;

Активра 10

- Ақазшьарба. Ахақашьатәи азыказаашьатәи қазшьарбақәа;
- Шәрығхьа ахәоуқәа. Иалжәға еицу ахьызқеи ақазшьарбеи. Иазгәашәт ұрт рформагъсахшьақәа.
- # Ашьыжь акәын, дғагылан мағәағхьала иееилеихәеит (Д. Гә.) Иакобгы дгыломзт баша дзыфруа, даацәырцит абат кәымжәы хәак ишәтца (Б. Шь.). Атцла гъшза иқәгылаз, акәарацча ахықә, ақарматчыс нықәтәеит, ашәа хаак ахәарц. (Б. Шь.) Амра итәшәаз ипъсы ацтәшәеит, сөыза бзиа сарғьажәға. (Ш. А.) Иамырцәа иамыртәо гәхьаа дуззас иқарцеит (агъс. л.)
- # Ихьжәғаала азыказаашьатә қазшьарбақәа. Ирыцышәшь ұрт рформа гъсахгақәа.
- Ус дышнеиуаз, иарғьарахьтәи иганахь ала Шьаабан абна даалцит, Қарбеи дааидгылеит. (Т. Ч.) Хашьхақәа хшымгәығзоз рытцақа ианаагъшын, саркьоушәа реанырбалеит галтәи амшын. (Б. Шь.) Хәи шыри срықәланда Члоутәи ахәқәа. (Б.Шь.)

Аурок амағәар:

Самсон Чанба ибиографиеи ирғеиаратә усуреи. Ағхьазара.

Аурок ахықәкы:

- Самсон Чанба ибиография, ипъстазаара;

- Самсон Ҷанба ирғиаратә мѡа;
- Самсон Ҷанба рағъхьатәи ағъсуа драматург;
- Самсон Ҷанба ипиеса «Амҳаңыыр»;
- «Ағъсны ханым» -асимволтә пиеса;
- Самсон Ҷанба ипиесақәа ржанртә чыдарақәа;
- аповест «Сеидыѳ» аилыргара;

Аурок активрақәа:

- Самсон Ҷанба ибиография адырра;
- Самсон Ҷанба рағъхьатәи ағъсуа драматург иағътамтақәа реилыргара;
- Самсон Ҷанба ипиесақәа ржанртә чыдарақәа рыхцәажәара;
- апиеса «Амҳаңыыр» ацыгъцәаха роль-рольла еиѳшаны ағъхьара;
- аповест «Сеидыѳ» ахағқәа руазәы ихымѡагъгашьа, ицәажәашьа, егьырт аҫааи иареи реизыѳказашьа ааргъшра;
- Самсон Ҷанба аҫаажәларратә гъстәзаарағьы иааникылоз атыгъ.
- Ахыгъхьазаратә хгъхьазарақәа.

Активра 1

- артаҫы атәҫцәа Самсон Ҷанба ибиография, игъстәзаареи иалацәажәоит;

Активра 2

- алитературатә жанрқәа – адраматургия, Самсон Ҷанба – адраматургия ашьаҫаркы;

Активра 3

- апиеса «Амҳаңыыр» иааныргъшуа аамта, атәкы. апиеса «Амҳаңыыр»
- атәкы ахархәарала, ағъсуа жәлар ҫырқәтәылаѳа рықәцара мзыз хадақәас иамаз, Самсон Ҷанба игәаанагара ахтысқәа ирызкны;

Активра 4

- апиеса «Ағъсны ханым» ахцәажәареи аилыргареи;

Активра 5

- аповест «Сеидыѳ», иаанаргъшуа аамта, жәытә-натә аахыстәи ағъсуаа рынхаҫатә цәаҫа;

Активра 6

- аповест ахағьы хада Сеидыѳ ипатрет ахцәажәара;

Активра 7

- аповест ағьы ахазхатала анхара иазықәгъоз рѳазшьа;

Активра 8

- Хыыкэчи Ҥабашыи рыбзиараба аиаара амзыз;

Активра 9

- афымта абызшаа, акампозиция азгэатара;

Активра 10

- ахыпъхьазаратэ пъхьазарақэа.
- Еикэыпъхьазоу ахыпъхьазарақэа рќнытэ ишыақэыргылатэуп азырхаратэ пъхьазара хыызқэа, ишэоуз азырхаратэқэа ахархэарала ақасабратэ цакы змоу ақэоуқэа рышыақэыргылара; жэаба, хэба, зқыы, шэкы, жэаф, аажэа, хынэажэа, аажэиаба.

Ақэыргъшы: аажэа – аажэа-нтэ, хэба –хэ-нтэ, ари аажэантэ еихауп пъхарала иныќа аѓба аццакра ааста?

- ишпъашыақэыргылоу азырхаратэ пъхьазара хыықэа.

Аурок амағтар:

- Иуа Коѓониа ибиографияеи ирѓиаратэ мѓеи. Ахыызцынхэра.
- Аурок ахыќэкы:
- Иуа Коѓоѓиа ипъстазаареи ирѓиараќэеи мѓеи;
- Иуа Коѓониа агъсуа алирикатэ поезиа ажаныр ахацзыркэфы еипъш;
- Иуа Коѓэониа ижэлар пъсра зќэым рдоухатэ беиараќэа дызларыдхэалаз;
- Апоема «Абаѓаа Беслан»;
- Апоема «Наѓеи Мзауци» ;
- Ахыызцынхэра;

Аурок активраќэа:

- Иуа Коѓоѓиа ипъстазаареи ирѓиаратэ мѓеи рыхцаажэара;
- Агъсуа поезиа аѓы алирикатэ ажаныр ахацзыркэфы Иуа Коѓониа;
- Иуа Коѓэониа ижэлар пъсра зќэым рдоухатэ беиараќэа дызларыдхэалаз аилкаареи аилыргара;
- Апоема «Абаѓаа Беслан» аѓы агъсуа жэлар рморал- етикатэ кодекс аарпъшра;
- Апоема «Наѓеи Мзауци» аќны жэлар раптимизм аарпъшра, апоет исахьаркыратэ хархэагаќэа рылацэажэара;
- Апоема «Наѓеи Мзауци» аѓы атцабырги ахытхэааи реиласшыа;
- Ахыызцынхэра. Асинтаќсис.

Активра 1

- Иуа Коѓоѓиа ипъстазаареи ирѓиаратэ мѓеи рылацэажэара;

Активра 2

- Иуа Коғониа ирғамтақәа. Иажәеинраала «Сара сымға»,
Сымға маңым ихароуп,
Сгәы итакугы кыртахқәоуп,
Сыгәтыхақәа рацәазоуп,
Саҕәытыргы ҕхашьароуп.
Сааигәа-сигәа ацәашьқәа ақуеит,
Саҕхьа сымға лашауеит.
Схи сыхшыҕи сныҕәырцоит,
Сымға схымҕьоушәа сдырбоит...

Иарбан мѳоу апоет зызбахә имоу? Ишәеилдыркаауазеи абарт ацәхәақәа саагәа-сигәа ацәашьқәа ақуеит.

Сымғахытцр, саанхазоит,
Схәа саҕәытыр, ҕхашьароуп.
Сыздыруагы рацәазоуп,
Сызрыхәамҕшуа саанхазоит.

Активра 3

- «Зоухан Ачбеи Жанаа Беслан иҕацәеи» –апоема. Апоема акласс аҕы аҕхьара. Апоема аамтас иаанарҕшуазеи? Зоухан Ачба Жанаа Беслан иҕацәа ҕас изышьтыхызеи, реимтәара заҕшьеигазеи?

Активра 4

- Апоема «Абаҕаа Беслан» аҕы аҕсуа жәлар рморал- етикатә кодекс шҕаарҕшу?

Аҕсны иаазаз Абаҕаа
Дхатца ҕеҕын иаамтала.
Чаҕашьалеи ҕшра- сахьалеи
Дкачча-каччон мра хасабла.
Деыбҕаҕазан, деуаҕхатан,
Лахәаҕштәыла иеы дақәтәан,
Икәадыр ҕшза мыцхы еибытан,
Иеы иаҕштәын иара иазшан.
Иахәеи, иҕамеи, итапанчеи,
Икәамжәи, икабеи, ихтарҕарқьақьеи-
Абарт рыла ма дҕашәозма,
Аҕсуа хатца Абаҕаа!

Апоема афырхатца хада иҕеитҕш ахцәажәара.

Активра 5

- Апоема «Наџеи Мзауци» изызкызуеи. Апоема аџы айызарей абзиабарей шп̄аарп̄шу. Мзауц иг̄такыра шп̄анеигзеи. Айызарей абзиабарей ирыххааны ижыџы ахытхаа. Ишџаа айызара иаку ажџап̄каџа , ахаамтаџаа.

Активра 6

- Ахызцынхџараџа рхархџарала ахаоуџаа рейџаыршџара.

Активра 7

- Ишџаџашџаыргыл ахаоуџаа, таџа иану ажџеидхаалагаџаа шџахы иархџаны:
Амш бзиа, ашџџаы џыц, аџкџын џџыбџа, абџы џџџџаа, асы шџаакџаа, амрей амзеи, атла п̄шзаџаа.

Аурок амаџаар:

Миха Лакырба ип̄стазаарей ирџиаратџ мџеи. Аџаџарба.

Аурок ахыџаџы:

- Миха Лакырба ибиография;
- Ажанрџаа –ановелла;
- Миха Лакырба иџымтаџаа;
- Ажџеинраала «Абахтаџ»;
- Миха Лакырба идраматџ џымтаџаа «Гџаа рџыхџтаа», «џынџажџа шџаџа», «Аилатџара ссир».
- Миха Лакырба иновеллаџаа;

Аурок активраџаа:

- Миха Лакырба ибиография алаџџажџара;
- Миха Лакырба ирџиаратџ мџа аилыргара;
- Ажџеинраала «Абахтаџ» алирикатџ хыџсахаџа;
- Миха Лакырба идрамаџаа «Гџаа рџыхџтаа», «џынџажџа шџаџа», «Аилатџара ссир» анализ рзыџаџара;
- Миха Лакырба иновеллаџаа рыхџџажџара;
- Ановелаџаа «Аламыс», «Асас», «Ианаџџагазамз», «џыџа айшџџаа», «Ишхнып̄сылаз».
- Аџаџарба

Активра 1

- Еицырдыруа ашџџаыџы Миха Лакырба ибиографиятџ џоурых алаџџажџара.

Активра 2

- Миха Лакырба ирѣиаратѣ мѣа аилыргара;

Активра 3

- ажѣинраала «Абахтѣ» (1919 ш.) алирикатѣ хыѣсахъа.

Изури, исхѣари, амчыда ?
Адунеи шѣтит, аагынроуп.
Агѣырѣара салхѣдоуп, амыжда,
Сбахтѣ еснагъ илашьцоуп!
Сықѣлацѣа аагын еигѣырѣоит,
Амшагъ иагъылоит хара.
Аамтѣ иалаччоит, еиѣырбоит,
Гѣыгѣрада, сыззеит сара!..
Асаби зкыка зыгхаз еигъш,
Сымала стѣыуо стѣтѣоуп.
Изури, исхѣари, ахѣаша,
Сбахтѣ еснагъ илашьцоуп...

...

Аагынреи аѣареи алашьцара изытѣхареи? Иалышѣкаа иуазыруа абахтѣ итѣхаз ауаѣы игѣырѣа хъантѣ. Изустѣада апает «адунеи амаа зырѣоз» хѣа дызѣу? Апоет игѣтынчымира, ажѣлар рзиндара, рыларѣѣара, аамтѣала алашьцара итѣзырхаз амзызѣа шѣырзаатгыл. Дзыхѣозеи апоет.

Активра 4

- Миха Лакырба идрамаѣа «Гѣчаа рѣыхѣтѣа», «Ѣынѣажѣа шыѣѣа», «Аилатѣара ссир» анализ рзыкатѣара. Адрамаѣа рѣы иарбоу ахѣысѣаа реилыргара. Ихадоу ахыѣѣаа рхаѣсахъаѣа.

Активра 5

- Миха Лакырба ановелаѣа «Аламыс», «Асас», «Ианаѣѣагазамз», «Ѣыѣа аишьѣа», «Ишьхныѣсылаз» аилыргара, рыхѣажѣара. Изеигъшоузеи Миха Лакырба иновеллаѣа ртематикатѣ еилазаашъа.

Ишгъарныгъши агъсуа традициатѣ тѣасѣаа Миха Лакырба иновеллаѣа. Изеигъшоузеи Миха Лакырба иновеллаѣа реиѣартѣышьа, рсиужеттѣ еилазаашъа, рбызшѣа, рыстиль.

Активра 6

■ Иагэылыжэаа астатикатэ катцарбақәа. Иалышэкаа рышьагэыт, иазгэашэт рцакы.

Ағырпшы: Сабаццакүеи, амәа сануп. Чарак ағы сықан, саауеит. Сануп -н шыагэытуп, ари ахэоу ағы иаанарпшуеит амәағы аказаара. Сықан - **ка**- шыагэытуп, иаанагоит цъара аказаара.

Иқан хөык аишьцәа, аныки абыки ирыхшаз. Дара ахөыкгы арцарцәа бзиақәан, рыхз дуун, рмал рацәан (Агъс. л.) Аладара – хылағароуп, тышақәоуп, гәақәоуп, тақәа-тағақәоуп, тышақәоуп; Аадара – бғацамкыроуп, шыанцароуп (П. Б.). Амза атәымтоуп, ашәт аптымтоуп, заза хәымтоуп, ааи, аха...

Активра 7

• Аеаршыццыларақәа:

■ Ихыжәаара ахэоуқәа. Азыххәаақәа азцаарақәа рзыкәшәыргыл.

Агъсшыацәа рыгысы ршьоит. Амшын кәандоуп. Агъша гәғәаны иасуеит. Ашьабста абна илоуп. Абгахэчы гызмалуп. Акәата азы ихуп.

Аурок амағар:

Заз Дарсалиа игъсҗазаареи ирғиаратә мәеи. Ақатцарба.

Аурок ахықәкы:

- Заз Дарсалиа ибиография;
- Заз Дарсалиа ирғиаратә мәа;
- Заз Дарсалиа иповест «Агъсҗазаара ақнытә»;
- Заз Дарсалиа иповест «Азыблара»;
- Заз Дарсалиа «Ауағы шас»;
- Заз Дарсалиа «Ажәйтәра иагаз»
- Ақатцарба;

Аурок активрақәа:

- Заз Дарсалиа ибиография алацәажәара;
- Ашәкәығәы ирғиаратә мәа ахцәажәара;
- Аповест «Агъсҗазаара ақнытә» аилыргара;
- Ажәабжь «Ауағы шас» ағы ауағ-ғар итагылазаашья;
- Аиумортә ажәабжь «Хамыжә уедыр» ахцәажәара;
- Заз Дарсалиа идрама «Ажәйтәра иагаз» аилыргара;
- Ақатцарба.

Активра 1

- Заз Дарсалиа ибиография ахцэажэара.

Активра 2

Заз Дарсалиа ирфеиаратэ мѡа

Активра 3

- Аповест «Агъсѡаара акнытэ» аилыргара, ашѡкѡыѡы ипъсѡаара акны ианду лрол. Ашѡкѡыѡы ипъсѡаараѡы агъсуа қыѡа ѡакыс иамаз.

Активра 4

- Ажѡабжь «Ауаѡы шас» аѡы ауаѡ-гар иѡагылазаашья шѡазаатгыл усѡантѡи аамѡазы анхаѡа рѡагылазаашья аазырпъшу аѡыпъқѡа. Изеипъшроузеи Лаѡ ипъсѡаара. Еиташѡѡа атекст иазааигѡаны Лаѡ ихѡыѡы длаѡѡны даниба атѡи ахьяѡа аѡыпъ. Аѡыхѡтѡан ишпъаѡалеи Лаѡраа рыпъсѡаара? Изыбзурахеи? Автор тема хадас ишьѡихызеи ари ажѡабжь аѡы?

Активра 5

- Заз Дарсалиа ииумортѡ ажѡабжь «Хамыжѡ уѡдыр» ахцэажэара. Ажѡабжь алабжьаратѡ ѡазшья змоу аиумортѡ ажѡабжь хѡыѡы аидеиа ажѡытѡ аамѡа маѡара иадѡѡалам, ауаѡытѡыѡса иѡазшья баапъсѡѡак (апъагыара, аххашѡра) аѡапъѡара иазкуп. Арѡаѡы ажѡабжь аѡакы рзеитѡлѡѡит, азырурѡ абри аѡпъѡѡаха - дшымгѡыгъзауаз иаалырѡъаны ибеиахаз анхаѡы нанамга, иѡѡѡа ипъсахит, дапъагыахеит, иара дызлыѡыз иуаажѡлар иѡъышѡ иѡѡо иатѡаимбо далагеит, аха ихы анидырдыр ихамыжѡ анигѡаладыршѡа, ихъз хъымзгъишьѡеит, деитѡахынѡѡит пъасатѡи иѡазшьяхы.

Активра 6

- Заз Дарсалиа идрама «Ажѡытѡра иагаз» аилыргара. Агъсуа милаѡтѡ драматургиа арѡиараѡы хѡыс дуны иѡалеит 1929 шыѡсазы Заз Дарсалиа идрама аѡыѡра. Иаѡшѡырба аѡратѡра ауаѡытѡѡса иѡазшья бзиаѡѡа шиѡѡнарзо (Гуѡѡеи Зосѡани рхаѡсахаѡѡѡа рыла).

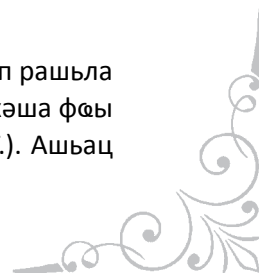
Активра 7

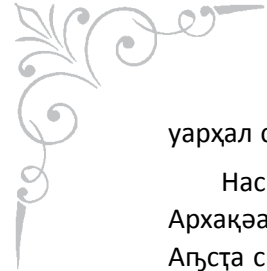
Аѡѡѡарба.

- Ихыжѡылаа аѡѡѡѡѡа, изыѡышью аѡѡѡарбаѡѡа рѡы ѡѡагѡѡѡа иалышѡѡаа аѡыпъѡѡа пъынгылеи иашьѡаниуа аморѡмеи.

Аѡыргъшы: дна-ла-л-т.

Ажѡѡан дналалт икеикеиуа, Хадгъыл дныѡѡылт деимдауа. Абраскъыл иоуп рашьяла инеиуа. Шѡзырѡишь, ибжьѡуп игауа (Б. Шь.). Ажѡѡѡа кнаѡан хыѡы еитѡалан. Ахѡша ѡѡы хаа ахыѡѡѡѡѡ. Пырпыл рыпъѡра зынза еиѡралан, Иавакнаѡан еикѡапъѡо (И. ѡ.). Ашьѡѡ

уархал сагъхьа икаршәуп, Гъхыз хаа ссирзак акәа старшәуп. Гәык агәеисра сацагылоуп,

Насыгък амцәыжәәа сыцагылоуп (М. Л.). Ашьхақәа срыцагъшын, уахтаз рхәеит, Архақәа срықәыгъшын, хашәтуеит рхәеит. Амшын ахь схьагъшын – амшын цәқәырғеит, Агъста сгъылан – агъша шәахәеит (Ч. Ць.).

Аурок амаҗәар:

Иван Папасқәыр игъстазаареи ирғеиаратә мәеи. Ашьтынгыла.

Аурок ахықәкы:

- Иван Папасқәыр –рагъхьазатәи ароманист;
- Иван Папасқәыр ирғеиамта;
- Иван Папсқәыр иповест «Акаруал шәақь»;
- Иван Папасқәыр иажәабжықәа «Кәнач», «Аимтахара», «Ақабла»;
- Ароман «Темыр»;
- Ароман «Агъхәыс лыпату»;
- Ашьтынгыла;

Аурок активрақәа:

- Иван Папасқәыр игъстазааратә мәа;
- Рагъхьазатәи ароманист ирғеиамта;
- Ашәкәыәәы иажәабжықәа ртематикатә еилазаашьа;
- Интқааны аилыргара аповест «Акаруал шәақь»;
- Ажәабжықәа «Кәнач», «Аимтахара», «Ақабла» реилыргара;
- Ароман «Агъхәыс лыпату» ахадаратә атемеи аамтас иатцанакуеи;
- Ароман «Темыр» аидеатә цакы;
- Ашьтынгыла;
- Аләқсика айгътәра;

Активра 1

- Иван Папасқәыр игъстазааратә мәа;

Активра 2

- Изеигъшрузеи ашәкәыәәы иажәабжықәа ртематикатә еилазаашьа;

Активра 3

- Аповест «Акаруал шәақь» аилыргара;

Активра 4

- Ажэабжьқэа «Кэнач», «Аимтахара», «Ақабла» реилыргара.

«Ақабла» - ажэабжь актэ ахы аплан азыќашэтца. Изеипшроузеи Хабыгэ имхы. Ишпэаказ амхы ыытқэа, насгы үрт зтэыдаз? Шэрылацэажэа Базала игэтэхэыцрақэа.

Активра 5

- Ароман «Темыр». Иабеиқэшэеи Зинеи Тэмыри? Дзызхэыцуаз Зина мөа дахықыэыз? Илеиқарц ииатахыз Тэмыр Зина? Ишпэзбахеи ашыоура азтцаара? Ишэыпшаа атекст аќнытэи Тэмыри Зинеи реицэажэара. Иалжэыөөа атекст аќынтэ ажэақэеи ажэаеидхэалақэеи.

Активра 6

- Иалышэкаа ашытынгылақэа. Иазгэшэт үрт еидхэалоу ажэақэа.

Еилшэырга үрт иарбан ихадоуи үи иацнеиуа ажэақэа.

Ацха ашыапаќны днеиаанза ацха тэры дыќэсроуп.. Ичақы ааиртын, инапы ахэда иќэданы инацэа ду ахы инагаз ада иөафирхан, ачабра нафэеигэеит. Адэығба аган аќны зхы кылырхэжэаны ипшуаз амашинист наќ дынтэшэкэеит, Каурбеи алаба иаркны иөеитихыз ачабра қапшыы аниба. Уажэы иаб иашыа рқытантэи аколнхара хантэаөыс иамоу иќны дыќоуп, агшыбатэи акласс аќны ибзиазаны атцара зтцо дреиуоуп. Абна баапсуп, алсра цэгьюуп, аха үс гэаќрала, азхықэ даваланы ииулак ацхаќнынза днеит.

(В. Цицериа)

Аурок амағар:

Мушьни Ақашба ипсстазаареи ирфеиаратэ мөеи.

Атцаөы иапсдамта акласс афы аартшра.

Ахэоу аилыргара

Аурок ахықэы:

- Мушьни Ақашба ипсстазаара;
- Мушьни Ақашба ирфеиаратэ мөа;
- Алеқсика айғтэра, атцаөы иапсдамта акласс афы;
- Аиөацэажэара агшышэа ашыақырғэжэара;
- Мушьни Ақашба иажэеинраала «Угыл, ишоит сашыа»;
- Мушьни Ақашба иажэабжьқэа «Хаи, дад, аписар, закэы кампаниоузеи ишаахауэара!», «Алло!», «Ацуныхэа акы иапсам схэон аха...»;
- Ахэоу аилыргара;

Аурок активрақәа:

- Ацәы иагътамта акласс идирдыруеит;
- Арцәы ацәцәа Мушьни Ақашба ипъстазаареи, ирфеиаратә мөеи атәы ралхәоит;
- Аиґәцәажәара апышәа ашьақәыргәғәаразы атема иалацәажәоит;
- Мушьни Ақашба иажәеинраала «Угыл, ишоит сашья» ағхьара;
- Мушьни Ақашба иажәабжьқәа «Ҷаи, дад, аписар, закәы кампаниоузеи ишаақәуқәара!», «Алло!», «Ацунықәа акы иагъсам схәон аха...» рагъхьареи, реилыргареи;
- Мушьни Ақашба ишәкәы «Аапын мшқәа раан» иазыркьяфены ацәкы ацәажәара;
- Мушьни Ақашба иарбан ґымтақәоу агъсшәахь еиґаганы ҳлитература иалеигалақәаз;
- Ақәоу аилыргара;

Активра 1

- Арцәы ацәцәа Мушьни Ақашба ипъстазаареи, ирфеиаратә мөеи атәы ралхәоит, ацәцәа еилдыргоит, азцәарақәа рзықәыргыларгылоит, ирдыруеи, изыпъхьахьоуи ашәкәыґы ирфеиамта аґнытә, ргәаанагарақәа еибырхәоит;

- **Активра 2**

Мушьни Ақашба иажәеинраала «Угыл, ишоит сашья» ағхьара:

Угыл, ишоит, сашья!

Ҷалагап аусура,

Имызырц ҳ-Агъсынра,

Иаґахуп аус гәғәа!

Иаауп аус напыла,

Иаауп хшыґла-хыла,

Иаауп ҳамгъшыкәа –

Уахынла, ґынла!

Угыл, ишоит, сашья!

Иаамтоуп шьґа,

Абар, игылт ашы-етцәа,

Аеазнакит атцх ашара.

Ҷаидгылап ҳажәґа еибыґа,

Аус азаауп жәлар риаша,

Алашьцара ҳхых изгаша,

Ҷагъсшәа мырз ҳа ҳзырфеиаша!

Арцафы атџца дразцауеит ажэеинраала изызку, ианаргъшу, цэаныррас ирнаџоуа. Арцафы иазгэалџоит ари ажэеинраала иаџьюшьаратэ ииашаны ианыгъшит аџоурыхтэ перспектива иаша, аопртмизм.

Активра 3

- Мушьни Аџашба иажэабжьџэа «џаи, дад, аписар, закэы кампаниоузеи ишааџауџэара!», «Алло!», «Аџуныхэа акы иагъсам сџэон аха...»итџааны еилдыргоит ирыхџэажэоит ажэабжьџэа;

Активра 4

- Мушьни Аџашба ишэџэы «Аагъын мшџэа раан» иаазыркџаџэны атџакы аџџэажэара;

Активра 5

- Мушьни Аџашба иарбан џымџаџэоу агъсшэахь еитџаганы џлитература иалеигалаџэаз, ихатэ џымџаџэа инрываргыланы, ашэџэыџэы акыр аџбабаа адибалахьеит агъсуа литература аитџагаџэа рыла арбеиаразы.
- Агъсшэахь еитџагахьеит аурыс шэџэыџэы дузза Л. Н. Толстои еиџырдыруа иповест „џаџы-Мурат“, XIX ашэышыџэса алагамџазтэи Агъсны имџагъысуаз џоурыхтэ хџыскэак ирызку аурыс шэџэыџэы Д. Л.
- Мордовцев ироман „Прометеи иџеиџэа“ аџыгъџэахаџэа, И. А. Крылов илыгъшааху иажэамаанаџэа, аиндиатэ шэџэыџэы ду Рабиндранат Тагор иповест, еиџырдыруа америкатэи ашэџэыџэы Е. Хемингуеи иажэабжь „Аџаџмадеи амшыни“, аурыс шэџэыџэы А. А. Фадеев ироман „Агвардиа џа“ уџэа убас егъыртгъы.

Активра 6

- Атџафы иагъџамџа акласс аџны дагъхьеит, анаџс аклас зегъы раеалархэны иалаџэажэоит, ахэшьара арџоит, ргэаанагараџэа аадыргъшуеит.

Активра 7

- Аџэоу аилыргара:

Иџы ааиртыџгъхэза, ииџэарызеишь Лагэыџтан хэа изызырџоуа иалагон зегъы. (М. Л) Самсун аџалаџгъы иара акэша -мыкэша знапаџаџа иџроу Омар-гъашья дааираны дыџоуп, амџаџыыр драџэажэарџ. (Б.Шь.) Мазлоу иџамчы налхьиџбан хаџэа даашџахеит. (Агъс.л)

Ауроџ амаџэар:

Леуарса Кэыџџни ибиографиеи, ирџеиареи.

Амарфалогия.

Аурок ахықакы:

- Леуарса Кэытцниа ипҕстазаара алацаажэара;
- Леуарса Кэытцниа иапҕтамтақэа;
- Апоет илирика;
- Леуарса Кэытцниа ипоема «Шьаризан»;
- Леуарса Кэытцниа ирҕеиамтақэа рҕы ихадаз атемақэа, насгы уи афымтақэа рҕы хархэашьас ироуыз Маиаковски итрадицияқэа;
- Амарфалогия;

Активра 1

- Артафэи атафэеи Леуарса Кэытцниа ибиографиэи, ирҕеиамтеи иалацаажэоит;

Активра 2

- Атафэа апоет иапҕтамтақэа рыкнытэ ирдыруа иалацаажэеит, ргэаанагарақэа аадырпҕшуеит;

Активра 3

- Л. Кэытцниа чыдала дазҕлымхауп, қәҕеиаралагы дызышэахэоит Асовет мчра ажэлар ирыланаазаз ацэанырра шыахэқэа. Уиоуп изыбзоуроу ажэларқэа зегы рзы ихырцэагаз амилат реичырчара аполитика хэымга шыатанкыла аҕыхра, урт таацэакны, еилатцэаны реицынхара. Абри аидеиатэ хшыфцак ала еибаркуп уи иажэеинраала „Кавказ„. Раҕхьа апоет итхуеит Кавказ аҕсабара блахкыга, аха аҕажэлар уи ргэы ахымызт, изтаз аҕа иаргэаҕуан, цҕа иднарбомызт иаарыкэшаны иказ аҕшзара:

Икан аамта цэгьак, угэы мыртынчуа,

Иухымйуа хыхь аҕта анухатэаз.

Ужэлар ргэамйуа, хэыци дуи ргэаҕуа,

Рыг-рҕы иамхэо, ишааҕшуа ианхэаеуаз.

Аха уажэы ажэлар рзы аамта арыҕарахь иаахэит:

Иахьа тынчроуп уа узын иҕоу, Кавказ!

Гэырҕыроуп, хэмарроуп, ухылй рызхауеит!

Уҕажэлар амилат уаанза еисуаз,

Еишьцэас иҕеибайеит, ҕхьаҕа еибагоит.

Гэаҕ дынрыжьюам, нанамга дтыргоит,

Зегь азэк иеиҕш, рнапы еикэдыршоит...

Артаф атафэа азтаарақэа рзыкэиргылоит апоет илириказ ирымоу агэаанагарақэеи, ацэаныррақэеи;

Активра 4

Леуарса Кэытцниа ипоема «Шьаризан» аҕны иааргышу айдеиатэ ҕақы ахцэажэара. Аҕыц ҕыстазаара ашьақэыргэҕэара иаҕырхагахаз амчқэа.

Афымта айдеиатэ ҕацҕэыс иамоуп ажэытэ ҕас бааҕсқэа, амцхатцарақэа реаҕыера, аҕьяжэлар ҕатэла раазара. Автор ипоема дахьналаго ифүеит:

*Иҕыхт аҕстазаара лашара,
Ишьтыйт ахьз аҕхзаша нхара,
Аҕьяжэлар рышьтамта шьақэгылт...*

Аҕстазаара ҕатэла аиҕакраҕы ихадоу мчны апоемаҕы иааргышуп аҕар, афымта ахаҕагы дара ирыхьзынфүлоуп:

Аҕар еикэшо иркүп рус,
Акультуратэ бзазара иазцоит,
Ирҕырхагоу ирақэҕан индырцэоит,
Җаамта рымоуп напхгафыс.

Активра 5

- Аҕыргыштэқэа рыла ишьақэшэыргэҕэа афымта ихадоу фырҕхэысны аҕхэысба қыгыпш рыҕацара зыхҕыз. Диашоу диашаму араҕа ашэҕэыффы?

Активра 6

- Еикэышэҕыҕаза Леуарса Кэытцниа ирҕиамтақэа рҕы ихадаз атемақэа, насгы үи афымтақэа рҕы хархэашьас ироуыз Маиаковски итрадициақэа;

Активра 7

- Амарфалогиа

■ Ихыжэфылаа ахэоуқэа, хэоуцыҕыҕаза аурыс еиҕага рыццауа.

Аҕагылазаашьатэ ҕацарбақэа рҕы ҕэаҕэацла иалышэкаа үрт ршьаҕа шьақэзыргылаз апрефиқсқэа, ан, ахь, ш.

Аҕыргышы: Амреи амзеи а-хьы-ҕам, бзазара ыҕам (Ажэаҕҕа).

Амреи амзеи ахьыҕам, аҕыстазаара ыҕам (Ажэаҕҕа). Азы ахьаац иаауеит (Ажэаҕҕа). Стэымзам сара сахьцалакгы... Нас, афыза саныҕслакгы, са сызхылцыз сыдгыыл саҕ! (И. Ҙ). Иҕыо сдэықэлом сара саҕэа, Скалам бцарцас ианныскыла! (И. Ҙ). Ишҕамзанроу хэылҕазыла, Ажь аффы хаа ангало! Аҕша анасуа гэыразыла, Абаҕча шэырла ианзазо (Б. Шь.). Ашьха цэҕэыра амцан, ажэфан иацакысуа, Ишкаҳара игылоуп аҕь ду ажэны (Ч. Ць.). (шэхи иашэырхэа аграмматикатэ ҕэша арцага шэҕэы аҕнытэ).

Аурок аматтар:

Леонти Лабахәуа ипүстәзаара. Ақатқырба

Аурок ахықәкы:

- Леонти Лабахәуа ипүстәзаареи, ирғиаратә мәеи;
- Леонти Лабахәуа ипоезиа атема хадақәас ирымоу адырра;
- Леонти Лабахәуа исатиратә жәеинраалақәа;
- Аграмматикатә дыррақәа рышықәырғәғәара;

Аурок активрақәа

- Леонти Лабахәуа ипүстәзаареи, ирғиаратә мәеи адырра;
- Леонти Лабахәуа ипоезиа атема хадақәа раарғшеи, рыахцәажәареи;
- Леонти Лабахәуа исатиратә жәеинраалақәеи үи иамоу ақыдарақәа;
- Аграмматикатә дыррақәа рышықәырғәғәара;

Активра 1

- Артақыи атақәеи Леонти Лабахәуа ибиографиеи, ирғиамтеи иалацәажәоит;

Активра 2

- Атақәа апоет иағцәамтақәа рыкнытә ирдыруа иалацәажәеит, ргәаанагарақәа аадырғшеуит;

Активра 3

- Леонти Лабахәуа иажәеинраала „Аиаша„ апрограмматә қазшыа амоуп: Апоет иалихит арғиара амға уадақ, иага аңбабаа ацзарғыы, үи ала имғахкьар итаҳым, ипринципқәа ҳрақуп, изыдоуп. Хьахәағәаада аграганы дықоуп ассамысса рыкәымкәа арғиара амға зегғы реиҳа ицоуроу шықоу. Апоезиа ҳракы, амци, ацәгьеи ғәғызәуа, иахьзырхәам апоезиатә ажәа ағшаароуп апоет дзыргәжәажәо, дызмырцәо, таха изымто:

Са сығәтыха иснатом таха,

Адунеи сзықәу иазтауеит.

Сгәеилгара үи атақәа

Иасуеит, сгәы еицәуеит.

Сара исхәашам: – напыла алым

Икасыжьроуп иғәах, ихәынч,

Сзыргәақуа ғрам, малым

Сгәы касыршәхеит үи азы тынч.

Сзыргәақуа имцабз қьоуқьадха

Исыцроуп, ицэарц иќалом,
Сагъхьа иқәу абарт ақбаадқәарә
Аиаша ақәарцаз скалам!

Артаә ацаәцәа азцаарақәа рзықәиргылоит апоет илириказ ирымоу
агәаанагарақәеи, ацәаныррақәеи;

Активра 4

Леонти Лабахуа исатиратә жәеинраалақәа изықәкыдаз, изустәцәада итцәылихуаз:

Леонти Лабахуа

исатиратә жәеинраала „Абас иќоуп афы алеишәә“. Афыжәәцәа ирызкны
иихәо ихатәы гәаанагара мацара акәзам, ажәлар зегъы ргәы итиқәаауеит, ажәлар
рдунеихәапшышыа алоуп иччарху афыжәәцәа дышрықәызбо, ишәағиеуа, ишахьирхәуа.
Афы зеазыршыбыз ихшыә атып, итќьоит.

Дбыр-быруеит аашыа:

Дақәшәом ажәа ақәашыа:

Дегәыдырйоит „реирашыа!...“

Афыжәра хтәзкыз дыхьмызгргагоит, иакәым ихәоит, иакәым иуеит, иаамта
арзуеит, игәабзиара ирзуеит, акыр имазар инихуеит хымхаңыымшыа:

Имлашьуеит ихы- ихшара,

Ипнайдәйәкьеит ибзашшара!...

Активра 5

• Аќатцарба аамтақәа:

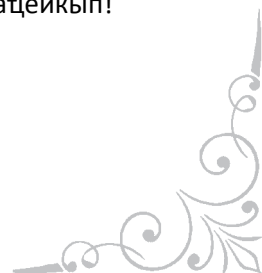
■ Ихыжәылаа ақәоуқәа. Иазгәашәт аќатцарбақәа раамтатә формақәа.

Ахыцқәа иртәкны иаважәы (уажә.) уажәтәи аформазы, (иасхь.) ииасхьоу
аамтатә формазы, (ик.) иќалаша аформазы. Цәағәачла иалышәкаа аамтатә
рбага суффикс:

Ақәа леиуеит, ақәа леиуеит, иазәзәоит адәқәа, Араш амахәқәа гәәтеиуеит,

еилашәшәоит абығьқәа (Гь. Г.) Берлин сыќан, Париж сыќан, Сыќан насгьы сара
Бонн, Аха аапъхьа афныќа, афныќа! Афныќа исыпъхьо сгәы сагон (И.т.). Ахшыә ахәыц
еиәнаршоит (Ажәагъќа). Аламысда ила амса хуп (Ажәагъќа). Ашәкәы ибфыз сзааргеит.
Ианыбцазгы еилсыргеит. (Д. Гә.) Цәацәара змамыз Абаґаа иқәрагь акрифәхьан,
Ахан?ипґацәа ртыпъґа Ханиф лызбахәгъы иаґахьан (И. К). Ахы ҳәқәикып нытцабга, Хәаа-
заа нылабга! Уи шаатќьаз атцықьхәа, Са сынқаґап ахыпъґа! Сыхәда ақәызба нәцеикып!

Адәы инықәшып сшыазагъы! (Б. Шь.)

Аурок амаҗар:

Қыаазым Агәмаа иҗсҗазаареи ирҗиаратә мҗеи. Аграмматикатә җәша.

Аурок ахықәкы:

- Қыаазым Агәмаа иҗсҗазаареи, ирҗиаратә мҗеи;
- Қыаазым Агәмаа ипоезиа атема хадақәас ирымоу адырра;
- Қыаазым Агәмаа иповест «Абаандафы»;
- Қыаазым Агәмаа иболлада «Аҗарпын»;
- Аграмматикатә дыррақәа рышьақәырғәғәара;

Аурок ақтиврақәа:

- Қыаазым Агәмаа иҗсҗазаареи, ирҗиаратә мҗа адырра;
- Қыаазым Агәмаа ипоезиатә чыдарақәа разгәатара;
- Қыаазым Агәмаа иповест «Абаандафы» аҗны айбашьра атема алацәажәара;
- Қыаазым Агәмаа ибаллада «Аҗарпын» атема хада айлыргара;
- Аграмматикатә җәша;

Активра 1

- Қыаазым Агәмаа иҗсҗазаареи, ирҗиаратә мҗа ахцәажәара;

Активра 2

- Қыаазым Агәмаа ипоезиатә чыдарақәа разгәатара, ифымҗақәа рыхьзқәа;

Активра 3

- Ишҗаарҗшу айбашьра атема Қыаазым Агәмаа иповест «Абаандафы» аҗны;

Активра 4

- Ишҗааирҗшу аҗсадгьыл абзиабара Қыаазым Агәмаа иболлада «Аҗарпын»;

Активра 5

- Арҗафы аҗацәа ирылҗоит адҗа ирыффырц атема «Сара сыҗсадгьыл»;

Активра 6

- Ихыжәфылаа ахьызцынхәрақәа ирыҗшьуа..

Сара аҗсуаа ршьа салҗит. Харт аублаақәа иахьымариан абызшәақәа рҗара (Б. Шь.). Уара ажәлар җьсыс урхалан, ргәәфы уеисуеит (Ан.Аҗь). Шәара шәаалаган ҳағаҳахь

ҫбак зымааиуа амѡақѡа шѡкит (Б. Шь). Уажѡа лара лакѡын сзызхѡыцуаз, лара, Ада (И. Ҙ). Иара Алхас имашьына дақѡтѡоуп.

Аурок амаѡѡар:

- Баграт Шьанқѡба ибиография, ирѡиара, ипъсѡазаара.
- Аграмматикатѡ кѡша.

Аурок ахықѡкы:

- Баграт Шьанқѡба ипъсѡазаареи, ирѡиаратѡ мѡа адырра;
- Баграт Шьанқѡба ипоезиатѡ чьидарақѡа разгѡатара;
- Баграт Шьанқѡба ироман «Ахақѡ еѡса»;
- Баграт Шьанқѡба«Ацынѡѡарах»;
- Аграмматикатѡ кѡша;

Аурок ақтиврақѡа:

- Баграт Шьанқѡба ипъсѡазаареи, ирѡиаратѡ мѡа ргѡаларшѡара;
- Баграт Шьанқѡба ипоезиатѡ рѡиамѡақѡа;
- Баграт Шьанқѡба ироман «Ахақѡ еѡса»;
- Баграт Шьанқѡба ироман «Ацынѡѡарах» аќны амхѡцъырра атема;
- Баграт Шьанқѡба еиѡагақѡа Гь. Чачба-Шервашизе А.Церетели. Р. Маргиани.
- Аграмматикатѡ кѡша;

Активра 1

- Апъсуа шѡќѡыѡы ду ипъсѡазаареи ирѡиаратѡ мѡеи инартѡбааны ралацѡажѡара;

Активра 2

Баграт Шьанқѡба ипоезиа аќны ишѡаарпъшу атемақѡа. Б. Шьанқѡба ипоезиаѡы иубоит апъсуа пъсабара зегъы: ашьхагъы,

агагъы, аѡаѡагъы, архагъы. Апоеит напќазала асахьа ѡихит зыпъшзара блахкыгоу, аханѡыра дук змам апъсуа зынра:

Спъенцъыр снахоит шьыжьымѡан,

Унан! Сгѡырѓеит даараза:

Ашѡа, абахча, абна хѡан

Сыла иќѡашкакараза.

Ашықѡсеикѡшара асакьахѡымѡа,

аѡѡымѡа – апъхын:

Апъхын! Амра лаурќѡын,

Иаарықәуршит ашьха кәашқәа.
 Урт ашоурацәгъа иакын,
 Азы иартейт рыхтыргъашқәа.

- Азәлымхара азыжәу ашәкәыџы агъсабара дшахцәажәо.

Активра 3

- Баграт Шынкәба иагътамтақәа рфы ишгъааргъшу агъсадгъыл абзиабара. Еикәышәыгъхьаза ижәдыруа иагътамтақәа. Еиҕагақәа Гь. Чачба-Шервашизе «Уарада» А.Церетели «Аагъын». Р. Маргиани «Ритца».

Активра 4

- Баграт Шынкәба ироман «Ахақә еџса» атемеи аидеиеи ахцәажәара, ароман хаҕсахьа хадақәа ахәшьара рыҕара.

■ Иалыжәџаа атеқст аҕынтә ажәақәеи ажәеидхәалақәеи:

Инашәыгза ахәоуқәа.

Шьыжьи хәылбыеҕеи абыста ... . Сан абыста амхабыста наларкьакьаны ... .

Аишәақәа иаарыхан арымзқәа рагъхьа ... . Саби саб иашьеи ... .

Активра 5

- Баграт Шынкәба ироман «Ацынтәарах» аҕны амхацъырра аамта шгъааргъшу. Ароман аҕны иарбо ахаҕысахьа хадақәа шәрыхцәажәа.

Активра 6

- Ажанрқәа ртипқәа. Акритика.

Активра 7

■ Иалышәкаа ашьтынгылақәа. Иазгәашәт урт еидхәалоу ажәақәа.

Еилшәырга урт иарбан ихадоуи уи иацнеиуа ажәақәа.

Ацха ашьапаҕны днеиаанза ацха тәры дықәсроуп.. Ичақы ааиртын, инапы ахәда иқәданы инацәа ду ахь инагаз ада иџаҕирхан, ачабра наҕеигәеит. Адәыгба аган аҕны зхы кылырхәхәаны игъшуаз амашинист наҕ дынҕашәкәеит, Каурбеи алаба иаркны иџеитцихьыз ачабра кәгъшыы аниба. Уажәы иаб иашья рқытантәи аколнхара хантәаџыс иамоу иҕны дыкоуп, агъшьбатәи акласс аҕны ибзиазаны ацара зцо дреиуоуп. Абна

баагъсуп, алсра цәгъоуп, аха ус гәаҕрала, азхықә даваланы ииулак ацхаҕнынза днеит.

(В. Цицериа)

Аурок амаҗар:

- Ыума Аҗба ибиография, ирҗиара, ипҗсазаара.
- Аграмматикатә җаша.

Аурок ахықәкы:

- Ыума Аҗба ипҗсазаареи, ирҗиаратә мѡа адырра;
- Ыума Аҗба ашәҗәыѡы ичыдарақәа разгәатара;
- Ыума Аҗба иажәабжь «Хышьаш»;
- Аграмматикатә җаша;

Аурок ақтиврақәа:

- Ыума Аҗба ипҗсазаареи, ирҗиаратә мѡа ргәаларшәара;
- Ыума Аҗба рҗиамтәқәа;
- Ыума Аҗба иажәабжь « Хышьаш» ;
- Аграмматикатә җаша;

Активра 1

- Ыума Аҗба ипҗсазаареи, ирҗиаратә мѡа агәаларшәара;

Активра 2

- Ыума Аҗба иапҗцарақәа рылацәажәара;

Активра 3

- Реиҗа ишәгәагҗхо ахәтә аплан азыҗатцаны ижәѡы аитәқәа

Активра 4

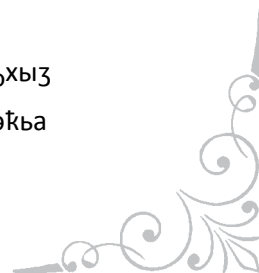
- Ыума Аҗба иажәабжь « Хышьаш» иаанаргҗшүеи;

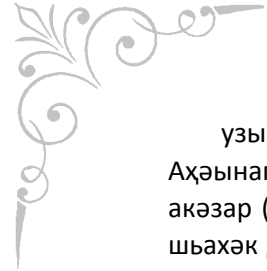
Активра 5

- Аҗатцарба ахаҗырбагақәа:

■ Ихыжәѡылаа аҗәоуқәа. Иазгәашәт аҗатцарбақәа, хаҗык змоу аҗатцарбақәа цәагәак ала, ѡ-хаҗык змоу аҗатцарбақәа – ѡ-цәагәак рыла, х-хаҗык, змоу аҗатцарбақәа – цәақәа лакҗтала ирытцшүа. Ахаҗырбага и ахыбжәажь, ахыцқәа иртәкны ижәѡы. Ишәқәа изыбжәажьхаз.

Ахаан зеипҗш лмаҗацыз Ажәа ссирқәа лҗәон. Зеипҗш уаҗа илымбацыз Агҗхыз ссирқәа лбон (Н. җ.) Коҗ, иахурҗәацәазар җәа сыҗоуп, Сагҗаса, зынза устәҗәа

узырхээрцу. Сагьаса иҕаитцауаз, ауха абоураҕы агьырча дшылабылгьоз иааиршеит. Ахэынаҕьцэа исын, ачык ааигхеит илымха рфарц (П. Ч.). Егьа кэты уҕарцахьеит, ус акэзар (П. Ч.). Цьы дуззак гылан, ахан еипьшын (Б. Шь.). Қыттак аҕы хар змамыз Хатца шьахэк дьинхон, Хаталагьы цэҕара зламыз Уаҕыс дрыҕьхьазон (Б. Шь)

Аурок амаҕээр:

- Мушьни Лашэриа ибиография, ирҕиара, иҕьсҕазаара. Аграмматикатэ ҕэша.

Аурок ахықэки:

- Мушьни Лашэриа иҕьсҕазаареи, ирҕиаратэ мѡа адырра;
- Мушьни Лашэриа ипоезиа ачыдарақэа разгэаҕара;
- Мушьни Лашэриа еиҕага Ш. Руставели ипоема „Абжьас-цэа зшэу„ (аиҕага Руставели ихьз зху апремиа аҕэашьоуп);
- Аграмматикатэ ҕэша;

Аурок ақтиврақэа:

- Мушьни Лашэриа иҕьсҕазаареи, ирҕиаратэ мѡа ргэаларшэара;
- Мушьни Лашэриа рҕиамтақэа;
- Мушьни Лашэриа еиҕагақэа;
- Аграмматикатэ ҕэша;

Активра 1

- Арцаҕы аҕаҕэа ирыдылгалоит атема Мушьни Лашэриа иҕьсҕазаара;

Активра 2

- Мушьни Лашэриа ипоезиа;

Активра 3

- Мушьни Лашэриа еиҕага Ш. Руставели ипоема „Абжьас-цэа зшэу“ (аиҕага Руставели ихьз зху апремиа аҕэашьоуп);

Активра 4

- Мушьни Лашэриа еиҕагақэа;

Активра 5

■ Ихьжэҕылаа. Аҕыҕырбагатэ ацынгыла аҕэаҕэа рытцшэш. Азцаара ықэыргыло, иазгэашэҕа иалышэкааз ацынгылақэа ажэаҕэа хэҕас изьдхэалоу.

Рханы дтэан Нарт Сит, рцыхэан – Нарт Сасрыќаа. (Ахэамта) Аќаылацаа раѓуњаза шэартас ирымамзт, рышьтахьќа акэын иахьтээз акэымзар. (Ахэамта) Уахьынтэ еиќацит азал агэтахьы, уи шырхэоз ниасит азал ахахьы. (Б. Шь.) Ахаѓушьа аныѓуеы, ажьгэаѓыќаа ибѓыжэааны Аѓсны иахьабалак иаќэѓусеит. (Ахэамта) Ажэфан сарќоушэуа икеикеиуеит, амра уахьынтэ ишеишеиуеит. (Б. Шь) Армарахь шыуэхэоз, арѓарахь иубон (Б. Шь.). Сыварахь, сышьтахь, наќ сладахьы, рыбжьы еиндырэит ашьхаќаа зегьы. (Б.Шь.)

Аурок амаќар:

Аиќагаќаа (Ахьтхьирта хадаќаа).

Аграмматикатэ ќаша.

Аурок ахьќаќы:

- Ѓарѓь Чачба-Шервашизе;
- Акаки Цереќели;
- Р. Маргиани;
- Адыгаа литератураќаа;
- Аќабардаа литература;
- АДЫГЪЕИАТЭИ АЛИТЕРАТУРА;
- Ачерќьес литература;
- Аурок аќтивраќаа:
- Аѓсуа бызшэахь еиќагоу аѓцамаќќаа рыхцаажэара;
- Ѓарѓь Чачба Шевашизеи иажэеинраала «Уарада»;
- Адыгаа литератураќаа;
- Аќабардаа литература;
- АДЫГЪЕИАТЭИ АЛИТЕРАТУРА;
- Ачерќьес литература;
- Аграмматикатэ ќаша.

Активра 1

- Ѓарѓь Чачба –Шервашизе иѓстэзаареи, ирѓеиамтаќаа. Иажэеинраала «Уарада».

Активра 2

- Милаќтэ литературас еидќылоуи атермин „Адыга литератураќаа„;

Активра 3

- Избан урт „Адыга литература,, ҳаа азеигъш хъзы зроуыз

Ирымоузеи адыга литературақәа зегъы ирзеигъшу доухатә хытхыртақәа.
Ижәдырузеи адыгаи апсуаа ирзеигъшу ржәйтә тоурыхтә шытақәа рзы;

Активра 4

- Ижәдырузеи иалукааша ақабардатә ашәкәыџәцәа ?
- Ишгъаныгъшуеи арт азеигъш шытақәа, арт ажәларқәа рдоухатә культура, иахьатәи урт рмилаттә литературақәагъы убрахь иналатцаны?

Активра 5

- Атеқст ақнытә иалырхуеит жәа-хәоук, амарфологиатәи асинтақсисттәи аилыргара қарцоит.

Азғлымҳара!

--Артәџәа рхы иадырхәар рылшоит абарт ахытхыртақәа: Апснытека